

PAGINI DIN ISTORIA ȚINUTULUI HERȚA

Vasile C. Pavel,
doctor habilitat în filologie,
profesor universitar

Satul de basm al copilăriei mele a fost onorat de curând cu o carte, intitulată **Proboțești, un sat martir din ținutul Herței** (Cernăuți: Casa editorială „Bukrek”, 2006, 166 p.), scrisă din „nețărmita dragoste de plaiurile natale” de Gheorghe N. Pavel, profesor școlar de geografie.

O scriere sinceră și curată despre vatra strămoșească, precum este studiul pe care ne-am propus să-l semnalăm, reprezintă o pagină importantă din istoria întregului neam. Or, numeroase sunt firele sufletești ce ne leagă de baștină, de strămoșii noștri care și-au păstrat identitatea de neam, de limbă și de credință.

În cartea de față evenimentele sunt descrise pe baza surselor bibliografice, a mărturiilor și a amintirilor semnatarului. Autorul evocă fracțiuni de zăbuciumată istorie a Proboțeștilor, localitate situată în preajma Herței din nordul Moldovei istorice, un sat cu destin herțean, care în 1940 și în 1944 ne-a fost răpit de trupele sovietice.

Se fac unele incursiuni în istoria mai îndepărtată a satului, dar mai ales sunt reflectate realității de acum șase, șapte decenii. Autorul își deschide sufletul spre întâmplările, – „zguduitoare momente” – pe care le-a cunoscut, spre dreptate și adevărurile vieții.

„Sat frumos și cu oameni buni și harnici ...”, așezat între livezi și înconjurat dinspre est și sud-est de dealuri încă acoperite de păduri, ce ne amintesc de renumiții, odinioară, Codri ai Herței, Proboțeștii au ținut, până la invazia sovietică din 1940, de Plasa Herța, județul Dorohoi (astăzi regiunea Cernăuți). Sat cândva vestit în județul Dorohoi, acum prin inima lui trece sârma ghimpată și neîncetat

sângerândă ce marchează granița „ucraineano-română”, despărțindu-i, de fapt, pe români de români, căci vechiul ținut Herța este o zonă cu populație dintotdeauna compact românească. Locuitorii acestui ținut și-au păstrat conștiința identității de neam. Ei își zic români și spun că vorbesc românește. În această zonă s-au ridicat reprezentanți de seamă ai științei și culturii noastre naționale: Gheorghe Asachi (1788-1869), Goerge Sion (1822-1892), Vasile Bogrea (1881-1926), Paul Verona (1897-1966), iar mai încoace, în ordine cronologică, Ioan Șoneriu (1897-1999), Ion Gherman, Paul Lăzărescu, Gheorghe Spătaru (1933-1997), Petru Pavaliuc, Nicolae Jitarășu, Dumitru Apetri, Nicolae Făgurel (1941-2005), Iulian Florea, Mihai Atimoșoae (1942-2006), Vladimir Zolotarevschi (1948-2004), Simion Gociu, Didina Țăruș-Aștefculese, Vladislav Seiciuc, Ion Băhnărel, Silvia Caba-Ghivireac, Nicolae Spătaru și alții.

* * *

Localitatea Proboțești este pentru prima dată atestată într-un document de pe timpul unui urmaș al lui Petru Rareș, Iliăș Vodă (1546-1551), care la 3 februarie 1549 i-a dăruit boierului din sfatul domnesc „Iurie spătar”, pentru faptul că „au slujit cu dreptate și cu credință”, a cincina parte din satul „**Proboțești, de către Pomărla**”. Se presupune că denumirea satului se trage de la numele vechii mănăstiri din Moldova medievală, *Probota*, de care ar fi ținut moșia Proboțești. De altfel, la mănăstirea Putna au fost înmormântate mama lui Ștefan cel Mare, doamna Oltea (1465), și soția marelui voievod, doamna Evdochia (1466).

Interesant este că, aparent, toponimul *Proboțești*, prin formația lui,

reprezintă în mod desăvârșit tema antroponimului *Probotă*, în ipoteza că acesta ar fi existat (Iorgu Iordan).

Sursele bibliografice consultate de dl Gh. N. Pavel au arătat că moșia satului Proboțești, pe parcursul secolelor XVI-XIX a trecut, firește, de la un proprietar la altul (hatmanul Văscan Orăș, apoi la un strănepot al acestuia, stolnicul Dumitrașco Potlog, pităreasa Zoița Potlog, principesa Olga [Elena] Obolenschi, născută Sturza, boierul Ioan Manoliu). La începutul secolului XX cele mai bune terenuri de pe teritoriul satului au fost arendate trustului „Fischer” din București. După mărturisirea preotului Neculai Sandovici (paroh al bisericii „Sfinții Voievozi” din Proboțești între anii 1882 și 1931), trustul „Fischer” a exploatat fără milă rodnicia pământului străbun și pe țaranul muncitor. Datorită activității întreprinse de acest înțelept preot al deșteptării neamului, în 1908 se încheie înțelegerea de cumpărare a moșiei de către proboteșteni, cu banii adunați în banca populară „Înaintarea”, înființată de N. Sandovici.

Trebuie să spunem că preotul Neculai Sandovici, despre care am mai scris și cu altă ocazie, se înscrie printre figurile dorohoiene de o uimitoare înțelepciune, seninătate și clarviziune. Avea harul dăruirii de sine într-o iubire și înțelegerea nevoilor enoriașilor săi.

Autorul prezentei cărți, inspirat benefic de prodigioasa activitate a parohului, îi consacră Sf. sale pagini întregi. Căci, la drept vorbind, nu în zadar în graiul de până la 1940 al Dorohoiului „satul părintelui Neculai” însemna Proboțești. În afară de deschiderea în sat a băncii populare și a împrumutării țaranilor cu pământ arabil, preotul Sandovici a mai contribuit, prin înființarea la 1909 a Cooperativei forestiere „Propășirea”, la cumpărarea de către țărani a 100 ha de pădure, la instalarea în sat a cinematografului, a radioului, la deschiderea unei biblioteci populare, la rezidirea, prin lărgirea spațiului, a bisericii din sat, la funcționarea normală a școlii și,

nu în cele din urmă, la îndrumarea enoriașilor spre credința în Dumnezeu, la păstrarea graiului străbun, a portului, a datinilor și tradițiilor.

Sunt evocate și figurile luminoase ale învățătorilor Titu Lăzărescu, Adam Mălășâncu, precum și ale altor semănători de lumină din primele patru decenii ale veacului trecut. Satele Proboțești și Târnauca ocupau un loc de frunte în județul Dorohoi în ceea ce privește numărul de absolvenți „ai școlii înalte” în perioada de până la 1940.

* * *

Până la pătrunderea trupelor sovietice în ținutul Herța, „*Proboțeștii erau un sat bogat, cu gospodării frumoase*”. Tragedia satului Proboțești din județul Dorohoi a început din 1940 și 1944, când, nimerind pe granița dinspre România, foarte mulți dintre consăteni s-au refugiat ori au fost scoși cu sila din gospodării de către autoritățile sovietice (refugiații au format peste gardul de sârmă ghimpată două sate prin „roire”: Rocovăți și Mihai Viteazu), deportați, întemnițați, masacrați. Numele acestor martiri au fost identificate și prezentate în paginile cărții (*Documentar*, p. 89-134). În anul 1930 în Proboțești numărul de locuitori era de 2026 de persoane, dar în urma invaziei sovietice în anul 1947 numărul locuitorilor scăzuse până la 780 de persoane. În 1946 denumirea istorică a satului sovieticilor au substituit-o cu numele *Diakivți*.

Ținutul Herța, vechi colț de țară românească, având o suprafață de 304 km², a fost ocupat odată cu Basarabia și nordul Bucovinei.

În dimineața zilei de 29 iunie 1940, când rușii au intrat în Herța, căpitanul român Ioan Boroș, comandant de garnizoană, le-a atras atenția invadatorilor că sunt pe un teritoriu neprevăzut de ultimatum și că pe acolo „nu pot trece”. Împușcându-i pe bravul căpitan și pe alți doi camarazi ai săi, rușii au mai înaintat pe șoseaua ce lega Herța cu Dorohoiul și Botoșanii doar vreo trei kilometri. În dreptul satului Proboțești, la „Stejarul

Scorburos” explozia unei bombe i-a determinat pe ruși să se oprească. Așa s-a scris la Herța, Probotești, o pagină de istorie.

În lumina unor cercetări recente, care impun „rediscutarea” unor opinii în istoriografia noastră în privința ocupării ținutului Herța (a vedea: Vitalie Varatic, *Șase zile din istoria Bucovinei*, 28 iunie – 3 iulie 1940, cu o prefață de dr., m. c. al Academiei Române Florin Constantiniu, Rădăuți – Bucovina, 2001), este foarte important să reținem, precizăm noi, ce se întâmplase în adevăr cu Herța în 29 iunie 1940. Nu fusese vorba de o eroare („greșeală” care ar fi fost săvârșită de militarii sovietici, chipurile, din cauza grosimii creioanelor roșii cu care a fost trasă noua frontieră pe hartă), ci de o lipsă de elucidare corectă a situației, ca și de o vinovată neglijență a autorităților noastre aflate într-o derută totală în acea vreme. Pe harta propusă de Molotov, printr-o linie roșie erau desprinse de România nu numai Basarabia și Bucovina, dar și unele zone din nordul Moldovei românești situate între Prut și Siret, inclusiv orașul Herța. Surprins de linia noii frontiere a țării sale și de responsabilitatea care i-a revenit pe neașteptate, ministrul de externe „a refuzat să preia harta”, invocând că oricum nu o poate transmite guvernului său în termenul de 24 de ore oferit de Moscova (V. Văratice, op. cit., p.46, nota 141). Ministrul

de externe a ridicat problema demarcării liniei pe zona Herța – Mamornița pe 28 și 29 iunie, dar a fost o reacție „întârziată”.

Rezultă că ținutul Herța a fost ocupat cu bună știință de sovietici, care doreau granița pe cota cea mai ridicată din regiune și cât mai la sud de Cernăuți.

* * *

Scrierea de față inserează pagini întregi de arhivă vie. Autorul povestește suficient de fluent despre cele văzute și petrecute în satul său natal, în anii `30-`40 ai secolului trecut, adică în anii copilăriei, adolescenței și ai tinereții sale zbuciumate, despre tragedia Proboteștilor, ca urmare a „dezământului bolșevic”. Sunt pasaje de texte narative, pagini de o deosebită autenticitate despre cele trăite și reținute de un martor ocular. Evident, de aceste mărturii va trebui să se țină cont la pregătirea unor monografii propriu-zise, care ar scoate din anonimul satele cu statornicie românească de veacuri din ținutul Herței.

Vor trece anii, iar lumina care va străbate prin arhiva Proboteștilor se va așterne ușor și pe chipul celui care la răspântie de milenii a trudit dezinteresat întru cunoașterea adevărului istoric și păstrarea memoriei strămoșilor noștri.

Dl Gheorghe N. Pavel a făcut, prin prezenta carte, o pagină din istoria herțenilor, dar mai ales o faptă de bun fiu al baștinei sale.